

LATIJN
LEREN LEZEN
les 1

RENÉ VAN ROYEN

HET NIEUWE ANALYTISCHE TAAL LEERMODEL (TLM)

mdan

Taal is een combinatie van betekenissen en regels. Elk woord heeft een betekenis maar ook een set technische kenmerken. De regels of taalregels werken niet met de betekenis van de woorden, maar met hun technische kenmerken. Zo bezitten werkwoorden bouwkundige eigenschappen waarmee ze zelfstandige naamwoorden of hun vervangers in een bepaalde omgeving bepaalde functies toekennen. Zo'n combinatie van een werkwoord met zijn directe omgeving heet een kernzin. Aan de zelfstandige naamwoorden of hun vervangers in de kernzin kan extra informatie worden toegevoegd door bijvoeglijke naamwoorden of hun vervangers. Aan de andere woordsoorten in de kernzin kunnen bijwoorden of hun vervangers worden toegevoegd. Al dan niet uitgebreide kernzinnen kunnen door middel van koppelingen of hun vervangers met elkaar verbonden worden.

René van Royen

VOORWOORD

Priscianus was een knappe man. Toen Rome lang geleden nog een rijk was, leerde hij de kinderen in zijn klas Latijn. Hij gaf dus les, maar wat hij in de klas vertelde schreef hij ook op. Zo ontstond de grammatica van Priscianus, die de *Institutiones grammaticae* genoemd wordt. De mensen waren er zo enthousiast over dat het een schoolboek bleef. Toen Priscianus er zelf niet meer was en het Romeinse Rijk al lang verdwenen was, leerden de kinderen nog steeds Latijn uit zijn grammatica. En eigenlijk is dat geen goed idee. Waarom?

Priscianus leerde Latijn aan kinderen die het al kenden. Voor ze naar school gingen, hadden ze het thuis al van hun ouders geleerd. Latijn was hun moedertaal en die hoeft je eigenlijk niet te leren. Want elk kind leert tussen zijn nulde en - zeg - zijn zesde de taal van thuis. Dat gaat vanzelf en daardoor heeft iedereen zonder moeite zijn moedertaal leren spreken. Maar daarna?

Als de moedertaal eenmaal ‘binnen’ is gaan onze hersens ‘op slot.’ Onze hersens weigeren gewoon om het kunstje nog eens te doen. Wanneer we een tweede of een derde taal willen leren, gaat dat niet langer van zelf. We moeten onze best doen, woordjes leren en proberen de regels te begrijpen. En daarom hebben wij niet zo veel aan de grammatica van Priscianus.

In dit boekje ga ik uit van onze eigen taal. Ik heb erover nagedacht hoe het Nederlands in elkaar zit en wat in onze taal de regels zijn. Daarna ben ik gaan kijken naar hoe de Romeinen hun zinnen maakten. Dat heb ik opgeschreven zodat je leert begrijpen wat de verschillen zijn tussen Nederlands en Latijn en wat eigenlijk hetzelfde is. Zo heb ik dit boekje *Latijn Leren Lezen* opgezet. En natuurlijk hoop ik dat je er ook echt Latijn mee zult gaan lezen.

René van Royen

LES 1 NEDERLANDS EN LATIJN

Onze eigen taal

Wanneer je wilt weten hoe onze taal in elkaar zit, moet je eens naar de volgende vier zinnetjes kijken:

Het meisje ziet de roos.

De moeder geeft haar baby de fles.

Het hondje sloft naar huis.

De buschauffeur wordt zeeman.

Het zijn allemaal gewone zinnetjes. Maar het zijn ook, zoals het heet, ‘taalbouwsels.’ Als kleine kinderen hebben we woordjes geleerd, maar ook hoe we van die woordjes hele zinnen moeten maken. Omdat we de woordjes volgens bepaalde regels aan elkaar vastmaken, wordt een zin ook wel een ‘taalbouwsel’ genoemd. Toen we als hele kleine kinderen Nederlands gingen praten, leerden we de woorden en de regels om er zinnen mee te maken.

Het lijkt een beetje op spelen met lego. Je begint met losse woorden en daarna ga je er zinnetjes en lange zinnen mee maken. Precies zoals je van legostenen een huis of een vliegtuig bouwt. Bij lego lukt dat omdat alle steentjes aan de ene kant nopjes hebben en aan de andere kant ruimte om ze in vast te klikken. En eigenlijk is het met de taal niet zo heel anders. Er bestaan namelijk allemaal regels waarmee woorden aan elkaar ‘vast geklikt’ worden. Bijvoorbeeld door ze een bepaalde plaats te geven.

EERSTE PLAATS	TWEEDE PLAATS	DERDE PLAATS	VIERDE PLAATS
Het meisje	ziet	de roos	
De moeder	geeft	de baby	de fles
Het hondje	sloft	naar huis	
De buschauffeur	wordt	zeeman	

plaats één

Deze plaats is voor het onderwerp. Het onderwerp is een zelfstandig naamwoord dat in de zin de hoofdrol speelt. Je kunt een zelfstandig naamwoord herkennen door te kijken of er ‘de’ of ‘het’ voor kan staan. In alle zinnestjes is dat het geval zoals je ziet, want er staat ‘het meisje’, ‘de moeder’, ‘het hondje’ en ‘de buschauffeur.’

plaats twee

De tweede plaats is voor het werkwoord. Het werkwoord zorgt voor de ‘actie’ in de zin en staat in de regel op de tweede plaats van elke zin. Je kunt een werkwoord herkennen door te kijken of je er ‘ik’ voor kunt zetten zonder dat het gek klinkt.

plaats drie en vier

Op plaats drie gebeurt het. Wat je daar ziet staan, hangt af van het karakter van het werkwoord. Er bestaan in de taal vier soorten werkwoorden die alle vier om iets anders ‘vragen.’ En daar bedoel ik mee dat bij elk soort werkwoord speciale informatie hoort. Deze vier soorten werkwoorden hebben een type-aanduiding.

Het eerste soort werkwoord heet ‘overgankelijk.’ Dit soort werkwoorden ‘vraagt’ om een zogenaamd ‘lijdend voorwerp.’ In de zin ‘het meisje ziet ...’ wil je weten wat ze ziet. En wat ze ziet, heet het lijdend voorwerp. In het voorbeeld is dat ‘de roos’ en het staat op plaats drie.

Het tweede soort zijn de werkwoorden van ‘geven.’ Deze vragen op plaats drie van de zin om een zogenaamd ‘meewerkend voorwerp.’ In de zin ‘de moeder geeft ...’ wil je weten aan wie ze iets geeft. In de voorbeeldzin is dat dus ‘de baby’ en dit woord is dus het meewerkend voorwerp. Omdat je ook wilt weten ‘wat’ het meewerkend voorwerp krijgt, vraagt het werkwoord ook nog om een lijdend voorwerp. Dat is in deze zin ‘de fles’ en dat staat op plaats vier.

Het derde soort bestaat uit werkwoorden van ‘ruimte.’ Deze werkwoorden vragen om een voorzetsel. In de zin ‘het hondje sloft...’ wil je weten waar het hondje heen sloft. En dat leg je uit door mid-

del van het voorzetsel ‘naar.’ Daarachter komt het zelfstandige naamwoord ‘huis’ en daarmee is de zin compleet. Het voorzetsel plus het zelfstandig naamwoord staan samen op plaats drie.

Het vierde type zijn de ‘koppelwerkwoorden.’ Dat zijn werkwoorden vragen om informatie over het onderwerp. In de zin ‘de buschauffeur wordt ...’ wil je weten ‘wat’ hij wordt. Het antwoord is een zelfstandig naamwoord op plaats drie. Daar staat ‘zeeman’ en dat is het zogenaamde naamwoordelijk deel.

Je ziet dus allemaal zelfstandige naamwoorden met heel verschillende functies. De ene keer is het onderwerp, dan lijdend voorwerp of meewerkend voorwerp. Het komt na een voorzetsel of het vertelt iets bij het onderwerp. Ook zie je dat de verschillende functies in onze taal aan bepaalde plaatsen in de zin gekoppeld zijn. Plaats en functie gaan in onze taal dus samen en daarom noem ik het Nederlands ‘een plaatsingstaal.’

EERSTE PLAATS	TWEEDE PLAATS	DERDE PLAATS	VIERDE PLAATS
Het meisje	ziet	de roos	
onderwerp	overgankelijk werkwoord	lijdend voorwerp	
De moeder	geeft	de baby	de fles
onderwerp	werkwoord van geven	meewerkend voorwerp	lijdend voorwerp
Het hondje	sloft	naar huis	
onderwerp	werkwoord van ruimte	voorzetsel plus zelfstandig naamwoord	
De buschauffeur	wordt	zeeman	
onderwerp	koppelwerkwoord	naamwoordelijk deel	

OEFFENING 1

Zeg van de volgende werkwoorden welke van de vier types ze zijn. Voorbeeld: gunnen - ik gun iemand iets: ‘een werkwoord van geven.’ wandelen, repareren, overhandigen, varen, verzorgen, aanreiken, bouwen, zijn.

en dan nu het Latijn

In het Latijn gaat het anders. In die taal zitten alle functies aan het woord zelf vast. Een woord dat onderwerp is, kan overal in de zin staan en heeft dus niet als het Nederlands een vaste plek. Dat komt

omdat een Romein aan het zelfstandige naamwoord zelf zag dat het onderwerp was. Een voorbeeld: Romeinse mannen droegen een lange jas die wij toga noemen. Als je dit woord tegen een Romein zei, hoorde hij twee dingen. Hij hoorde een stam ‘tog-’ en een uitgang ‘-a.’ De stam vertelde hem de betekenis van het woord zodat hij begreep dat het om een toga ging. De uitgang ‘-a’ vertelde hem dat deze toga het onderwerp van de zin was.

Er bestaat in het Latijn een grote groep zelfstandige naamwoorden waar het zo bij gaat. Dat zijn woorden die allemaal een stam hebben waar in de onderwerpsvorm een ‘-a’ achter staat. Deze groep heeft een naam en heet ‘de eerste declinatie’ of ‘declinatie I.’ En alle zelfstandige naamwoorden uit deze groep hebben een stam voor de betekenis en de uitgang ‘-a’ wanneer ze het onderwerp van de zin zijn. De functie van een Latijns zelfstandig naamwoord zie je dus aan de uitgang van het woord. Ook meisjesnamen als die van Claudia zijn gewone zelfstandige naamwoorden.

OEFFENING 2

Zet de volgende woorden in de onderwerpsfunctie. Voorbeeld: huis: casa.

koe, vriendin, roos, vrouw, land.

onderwerpsvorm	stam	betekenis
toga	tog-	toga
casa	cas-	huis
amica	amic-	vriendin
Claudia	Claudi-	Claudia
vacca	vacc-	koe
aqua	aqu-	water
rosa	ros-	roos
femina	femin-	vrouw
terra	terr-	land
puella	puell-	meisje

Als de functie van een woord verandert, krijgt het woord in het Latijn een andere uitgang. Wanneer een woord als ‘toga’ in de zin het lijdend voorwerp is, komt er achter de stam ‘tog-’ de uitgang ‘-am’ te staan. Daaraan en niet aan de plaats in de zin zag een Romein dat hij met een lijdend voorwerp te maken had. In het schema hieronder zie je welke uitgangen je voor de twee functies hebt.

		Functie	Latijnse naam
		ENKELVOUD	
F1	toga	onderwerp	nominativus
F2			
F3			
F4	togam	lijdend voorwerp	accusativus
F5			
		MEERVOUD	
F6			
F7			
F8			
F9			
F10			

OEFFENING 3

Zet de volgende woorden in de lijdend voorwerpsfunctie. Voorbeeld: meisje, puellam.

Claudia, toga, water, land, koe, vrouw.

niet de plaats, maar de uitgang

Omdat ‘puella’ en ‘puellam’ er zo anders uitzien, hoeven ze in de zin geen vaste plaats te hebben. Een Romein haalde onderwerp en lijdend voorwerp toch niet door elkaar! Wat er op die manier in het Latijn allemaal mogelijk is, zal ik je laten zien met een voorbeeld. Ik neem het zinnetje ‘het meisje ziet de roos’ en ga dat voor je vertalen. Omdat het Latijn geen lidwoord kent, zoals wij, betekent ‘rosa’ ‘de roos’, ‘een roos’ of ‘roos.’

Wanneer je de Nederlandse woordvolgorde aanhoudt, gebeurt

er dit. Het meisje is onderwerp, staat dus in de onderwerpsnaamval en krijgt de uitgang ‘-a’: puella. De roos is lijdend voorwerp en krijgt de lijdend voorwerpsuitgang ‘-am’: rosam. ‘Videt’ betekent ‘ziet’ en in de Nederlandse woordvolgorde vertaald krijg je dus ‘puella videt rosam.’

Maar in het Latijn zijn er veel meer mogelijkheden. Zes, om precies te zijn en hier komen ze:

puella videt rosam
puella rosam videt
videt puella rosam
videt rosam puella
rosam puella videt
rosam videt puella

Deze zinnetjes betekenen allemaal ‘het meisje ziet de roos.’ En er was geen Romein die dat niet begreep. Er was wel verschil tussen de zinnetjes omdat het accent steeds een beetje anders ligt. Eerst ligt de nadruk op het meisje, dan op het zien en tenslotte op de roos. Maar verder is er geen verschil.

OEFENING 4

Vertaal nu het volgende zinnetje op de zes manieren waarop ik het hierboven voorgedaan heb.

Het meisje heeft (habet) een huis.

vertalen

Bij het vertalen van het Nederlands in het Latijn moet je er dus op letten dat alle woorden de goede uitgang krijgen. Bij het andersom vertalen moet je er op letten dat alle woorden op de goede plaats komen te staan.